

Ђорђе Божовић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ТЕОРИЈА РЕКАПИТУЛАЦИЈЕ У ЕВОЛУТИВНО-РАЗВОЈНОЈ ПСИХОЛИНГВИСТИЦИ

Сажетак: У раду се испитују стадијалне биогенетичке теорије синтактичке еволуције, чија је основна претпоставка постојање протосинтактичких структура без предикативних обележја и рекурзије на ранијем стадију језичке еволуције. Ове теорије супротстављају се истраживањима усвајања клитика, морфолошких обележја и реченичне структуре у области развојне психолингвистике, која истичу прагматичке аспекте језичког развоја. Показује се како теорије протосинтаксе и рекапитулације у усвајању и еволуцији језика представљају врсту редукционизма у емпиријском и врсту биолошког детерминизма у теоријском погледу.

Кључне речи: биогенетички закон, биолингвистика, еволуција језика, клитике – усвајање, мале и нефинитне клаузе, граматичко-прагматички интерфејс.

1. Дарвинов проблем

У историји лингвистике, остала је чувена забрана свих истраживања порекла и еволуције људског језика, Парискога лингвистичког друштва из 1866. године. Мада испрва мотивисана прагматички, жељом да се избегну тада изразито оштре и крајње непродуктивне расправе између бројних непомирљивих теорија језичке еволуције, како сведочи Вандријес (cf. у Munen 1996: 25–26), она је имала и сасвим практичну основу – недостатак емпиријских доказа, „фосила“, одсуство сведочанстава било које врсте о најранијем *homo loquens* чини научно, што значи емпиријски засновано, истраживање еволуције језика немогућим.

Коинцидентно, исте године је Хекел у својој *Generelle Morphologie* формулирао теорију рекапитулације или тзв. биогенетички закон (cf. Haesckel 1866; 1868), тезу да онтогенија, раст и развој јединке у ембрионалној фази, укратко понавља и подражава филогенију, еволутивну историју своје врсте. Такође суочен с недостатком фосилних доказа еволуције човека, Хекел је овде заправо артикулирао много одраније уврежено уверење у природним и хуманистичким наукама, да се емпиријски докази еволуције могу пронаћи другде, у самим организмима и

¹ E-mail: djordje.bozovic@fil.bg.ac.rs

њиховом (био)диверзитету. За Хекела, ембриологија нуди сведочанство о ранијим стадијима људског развића. Морфологија ембриона у онтогенези јесте низ копија морфологије одраслих јединки одговарајућих еволутивних предака његове врсте, у малом. За разлику од истраживача који су у ембриогенези вертебрата хтели видети универзалне еволутивне карактеристике или „архетипе“, Хекел даје класично романтичарску стадијалну теорију развоја, у којој је сваки следећи стадиј односно „тип“ комплекснији од претходнога – како у онтогенији, тако и филогенетски, у „ланцу еволуције“.²

Хекелова теорија рекапитулације, међутим, сасвим је напуштена у савременој еволутивној биологији и ембриологији. Доказано је да ембрионални развој није нити унидирекционалан, ни детерминисан на начин који је предвиђао Хекел. Наиме, врсте не еволуирају релативним усложњавањем једне од других, већ од заједничког претка, како је учио Дарвин. Еволутивно „стабло“ није „ланац врста“ који од „примитивних“, релативно мање комплексних, води ка комплекснијим организмима, већ „жбун“ где различите врсте дивергирају у различитим правцима, цепањем од заједничког претка, једнако се природном селекцијом прилагођавајући срединским условима. Онтогенија није, у томе смислу, предефинисана рекапитулацијом филогеније, већ управо основа за деловање природне селекције (Gould 1977).

Потпуни паралелизам постоји у лингвистици. Идеје из ранијих епоха о томе да се емпиријски докази језичке еволуције, „фосили“ ранијих језичких стања, могу наћи у језицима „примитивних“ заједница или у дечјем говору потпуно су напуштене до краја XIX и почетка XX века, да би се од средине прошлог века и успоставио консензус у лингвистици о једнакој комплексности свих појавних облика људског језика, у свакој култури и у свим историјским епохама (cf. Joseph & Newmeyer 2012). Тако, на прагу XX века, међу осталим истакнутим именима савремене лингвистике, и Вандријес, који је и један од претеча модерне психолингвистике, истиче да „ма колико [лингвисти] сезали у прошлост, увек су наилазили на врло развијене језике“, те „најстарији познати језици [...] немају ничег *првобитног*“, а и „припадници [урођеничких племена] понекад говоре језике који су исто толико сложени колико и најсложенији од наших језика [мада има, и међу једнима и међу другима, и оних 'једноставних']“ (Вандријес 1998: 13–14).

Најтентативније изгледа теорија рекапитулације у језичком развоју, тј. идеја да језичка онтогенија, развој језика код деце, садржи „фосилизоване“ остатке биолошке еволуције језика у људској врсти. Међутим, и ту Вандријес луцидно примећује: „Деца нас информишу само о томе како се усваја већ организован говор; она нас не упућују на то какав је говор могао бити у почетној фази свог развоја“ (ibid.); иако је ту његово схватање усвајања језика у основи бихејвиористичко. Но, док су у структурализму још и гдегде (нпр. експлицитно у Јакобсоновим етапама фонолошког развоја, в. у Jakobson 1968; и др.) персистирале идеје о везама између језичке еволуције и онтогеније, након когнитивне револуције је, нарочито у генеративној лингвистици током друге половине XX века, превладало мишљење како усвајање језика заправо представља „природни“ терен за настанак иновација,

² Усп. у истом духу Шлајхеров натурализам у приступу типологији језика (Schleicher 1848 и другде; за теоријске основе његове в. Schleicher 1863; 1865; cf. код нас Бошковић 1871).

дијахроничких промена и резултујуће варијације међу језицима; рецимо, у синтакси, реанализом и редифинисањем параметара (cf. Lightfoot 1999); а не предетерминисану, унирекарнационалну рекапитулацију еволутивно старијих фаза, с градуалним и стадијалним растом комплексности, од релативно мање сложених ка сложенијима.

Теорија рекапитулације у језичком развоју и еволуцији неспојива је, дакле, с трузмом и аксиомом еквикомплексности језика – или су сви облици људског језика, у свим временима и код свих говорника, како одраслих, тако и код деце, како садашњих, тако и у прошлости, увек еквикомплексни; или, ако је дечји језик „живи фосил“ некога ранијег стадија еволутивног развоја људског језика, као и ако такав еволутивни стадиј заиста постоји, онда се он и структурно разликује од језика одраслих, тј. од еволутивно млађег језичког стања, од кога је и релативно мање комплексан, те стога постоје барем неки варијетети људског језика који нису структурно еквикомплексни.

Како је извесно да се дечји језик, барем у почетним етапама усвајања, разликује од говора одраслих, то се изнад изложени парадокс језичког развоја представља као врхунски емпиријски и теоријски проблем. Није, стога, необично што су и данас, као и у 1866. години, формулиране различите, бројне и непомирљиве теорије усвајања језика које покушавају да се с овим проблемом суоче; као ни то да су све гласнији приступи у последњим инкарнацијама когнитивне лингвистичке теорије који се све више удаљују, па и отворено одричу хипотезе о еквикомплексности (cf. Joseph & Newmeyer, op. cit.; Newmeyer & Preston 2014; с литературом). У овој раду, размотрићемо овај парадокс теорија рекапитулације и еквикомплексности у генеративним истраживањима синтаксе ране дечје клаузе (на узрасту око 2–4 године), на материјалу усвајања функционалних елемената реченичне структуре (клитика и глаголске флексије).

Данас, стотину педесет година након одлуке Париског лингвистичког друштва, захваљујући увећању и усложњавању знања о еволуцији уопште, поновно је оживљено интересовање и за питања еволуције људског језика (cf. Clark & Jackendoff 2010; с тамо наведеном литературом; Hauser, et al. 2002).³ У домени синтаксе, кључна еволуциона питања тичу се скоковитости или градуалности језичке еволуције (тј. дисконтинуитета или континуитета људског језика и других облика животињске комуникације), односа биолошке еволуције и културне иновације (историјских промена и варијације) у језику; као и њихове везе с онтогенијом, тј. са усвајањем синтактичких категорија и структура – пре свега, функционалних

3 Један од првих радова који су поновно оживели интересовање за натуралистички приступ језику и тзв. Дарвинов проблем у оквиру теорије универзалне граматике био је Pinker & Bloom (1990). Колико је овај „заокрет ка еволуцији“ данас актуелан, сведочи и то што у „јубиларној“ 2016. години из штампе излази студија у целини посвећена проблемима еволуције језика, а чији је један од коаутора Чомски (Berwick & Chomsky 2016), чија су ранија истраживања махом заобилазила ову област, као и вест о покретању новог лингвистичког часописа специјализованог управо за истраживања еволуције језика, *Journal of Language Evolution* (Dediu & de Voer 2016); часопис сличног усмерења у оквиру генеративне теорије *Biolinguistics* излази од 2007. године (за актуелни преглед биолингвистичког програма, в. Di Sciullo & Jenkins 2016; за биолингвистички приступ усвајању језика, в. Crain, et al. 2016). Различити часописи и из других сродних дисциплина (когнитивне психологије, неуронаука и др.) такође у новије време посвећују посебна издања својих годишња еволуцији језика (нпр. Fitch 2016; Oller, et al. 2016; и др.). То све говори о врло активној и актуелној научној продукцији у овој области.

категорија и пројекција у синтакси дечјег говора, у односу на теорију универзалне граматике (cf. Lust, et al. 1994; и др.). Основно питање у свима њима јесте, дакле, питање одређења језичке компетенције, односно структуре људског језика уопште; како то, отприлике, говори наслов једног од цитираних радова – *иша је чини, ко је њоседује и како се сиче*.

Како је на питања језичке еволуције и данас једнако немогуће одговорити као и 1866. године (cf. Hauser, et al. 2014; Lewontin 1998), али је пак могуће нешто посредно рећи о њима на основу истраживања из развојне психолингвистике, то ћемо и у овоме раду пре свега размотрити податке из истраживања усвајања клитика у раној синтакси дечјег језика и указати на недостатке стадијалних биолингвистичких приступа усвајању и еволуцији језика. Сматрамо да се еквикомплексност људског језика огледа и у дечјем говору, тако што се језичка компетенција деце не разликује од компетенције одраслих говорника у синтакси, већ разлике настају услед интерпретирања реченичних обележја на интерфејсу са прагматичким модулом, у коме деца на почетку усвајања језика још немају развијену компетенцију као одрасли говорници. Овладавање употребом језика, тако, није битно различит процес од овладавања нпр. моториком екстремитета (рецимо, ходом код човека или начином на који младунче слона учи да се користи сурлом – не дешавају се, дакле, битне промене у самој структури језика и ума и њиховој биолошкој основи, која је све време од рођења ту; већ је потребно да се дете извешти у коришћењу свих расположивих средстава и овлада њиховом употребом).⁴ Онтогенеза језика, према томе, представља стваралачки, а не рекапитулациони еволутивни процес.

2. Теорије раног усвајања реченичне структуре

Када дете, у нормалним околностима – при типичном, непатолошком развоју – од око осамнаестог месеца живота почне да продукује двочлане те вишечлане исказе, може се говорити и о синтакси раног дечјег говора. Синтактичка структура ране дечје клаузе представља, међутим, место многих спорења у развојној психолингвистици (cf. Moskviljević 1998). Начелно питање урођености језичке компетенције, које је најчешће предмет дебата (cf. Lončarević 2005; Pijaže & Čomski 1990), једно је од њих; са њим је, међутим, повезано и нешто конкретније питање доступности принципа „универзалне граматике“ у говору деце, у различитим фазама језичког развоја. Генеративни приступи усвајању језика поларизују се, у грубом, око двеју општих хипотеза – неке од могућих формулација хипотезе о континуитету (cf. Pinker 1984), те хипотезе матурације (Boger & Wexler 1987; 1992). Према хипотези континуираног развоја, принципи универзалне граматике доступни су дечјем језику од почетка и све време током усвајања. Према томе, и граматике које производе деца у различитим етапама језичког развоја, и онда када се битно разликују од

⁴ Паралелизам између еволуције језика и моторике не исцрпљује се само на нивоу метафоре. Многе тзв. гестуралне теорије еволуције језика уживају поверење у савременој литератури (cf. Corballis 2002; 2009; и другде); а у основи су блиске и Енгелсовом (1946) разумевању еволуције човека.

граматике одраслих компетентних говорника, у сваком случају одговарају „могућем људском језику“, тј. принципима универзалне граматике којима су условљени. С друге стране, према хипотези матурације („одложеног развоја“) постоје барем неки принципи универзалне граматике који се касније јављају, којима је потребно одређено време да би се у потпуности оформили; те дечја граматика може и значајно да се разликује од „могућег људског језика“ (cf. Felix 1987; такође у том духу в. Fisher 2002; Tomasello 2000; Tomasello & Abbot-Smith 2002; Weissenborn, et al. 1992).

Толике разлике и теоријска неслагања између приступа усвајању проистичу из саме грађе о којој је реч – искази деце од двогодишњег до четворогодишњег узраста, на различитим језицима, показују знатну варијабилност и непостојаност структуре. Веома често, дете изоставља комплементизаторе, упитност радије исказује интонацијом него *K*-померањем или инверзијом конституената, често изостаје глаголска флексија, па је глагол у „инфинитиву“, тј. неком немаркираном облику, конгруенција такође може да изостане, као и детерминатори, помоћни глагол, субјекат, објекатске клитике, ред речи је другачији и сл. Примећено је да дечји језик на овом узрасту подсећа на „телеграфски говор“, у коме су лексичке категорије присутне, али типично изостају функционалне пројекције на вишим нивоима реченичне структуре. Према тзв. хипотези „мале клаузе“ (Radford 1988; 1990), синтакса ране дечје клаузе разликује се од реченичне структуре у језику одраслих говорника управо по томе што не познаје функционалне категорије и фразе чији су оне центри, већ само фразе које граде лексичке категорије. Према томе, синтакса ране клаузе битно је другачија од синтаксе одраслих – она је синтакса „малих клауза“ која уопште не садржи функционалне пројекције. Алтернативно, по хипотези „кратке“ клаузе (Rizzi 1993/1994), деца поседују знање о функционалним категоријама, али се њихова клауза завршава раније него клауза одраслих, тако што деца „покраћују“ више нивое реченичне структуре пројектујући клаузу само до неког нивоа, не и до врха деривације као одрасли компетентни говорници.

Проблем за ове теорије дисконтинуитета лежи, међутим, у томе што су искази које деца продукују веома неконзистентни када је реч о синтактичкој структури. Исто дете, на истом узрасту, слободно продукује исказе без функционалних елемената, као и варијантне, граматичне исказе са њима. Пре него разлике у структури клаузе, овде су посредни заправо разлике у опционалности и облигаторности (обавезности) реализације функционалних елемената реченице. Како истичу тзв. хипотезе о „пуној“ клаузи или „пуној компетенцији“ у структури клаузе (Poerppel & Wexler 1993), рана дечја клауза структурно се не разликује од клаузе одраслих – дечји језик заиста од почетка поседује функционалне категорије, што се и емпиријски доказује њиховим раним појављивањем у дечјем говору, али се одликује опционалношћу њихове реализације. Деца, наиме, у различитим исказима могу и не морају да реализују ове реченичне елементе.

Илустративан је пример опционе реализације клитика у италијанском (Tedeschi 2007; 2009: 8):

a. *Cosa fa il papà alla bimba?*

‘Шта тата ради девојчици?’

Дете: *Pettina* ‘Чешља’ (Luca, 3;9)

б. *Cosa fa la mamma al bimbo e al papà?*
'Шта мама ради дечаку и тати?'
Дете: *Li pettina* 'Чешља их' (Luca, 3;9)

Исто дете, на истом узрасту, чак и уз исти глагол, опционо продукује исказе (а) с нереализованим објекатским клитикама, те граматичне исказе (б) с клитикама као у говору одраслих. Једнако важи и за друге феномене „дечје синтаксе“ – генерално нестабилну флексију, укључујући тзв. фазу опционих инфинитива (Wexler 1994), где се паралелно појављују нефинитне или „мале клаузе“, с морфолошки неспецификованим глаголом („инфинитивом“, тј. морфолошки немаркираним обликом глагола), те клаузе с глаголима у флективном облику, и сл. Оно чиме се одликује структура ране дечје клаузе нису, дакле, категоричке структурне разлике у инвентару функционалних категорија и пројекција у односу на морфосинтаксу одраслих компетентних говорника, већ разлике у погледу облигаторности реализације одређених, латентно присутних функционалних елемената исказа.

Да се структура ране дечје клаузе ипак битно не разликује од структуре клаузе одраслих говорника, иако у дечјем говору одређена морфосинтактичка обележја могу и да не буду реализована, сведочи и то што деца, онда када уз „мале клаузе“ опционално продукују и у потпуности граматичне исказе, у тим исказима никада не греше. Другим речима, да у дечјој синтакси уопште не постоје категорије и структуре језика одраслих, и они њихови искази у којима их она од почетка продукују, када их продукују, били би сасвим страни и у потпуности варијабилни. То, међутим, није тако. Дете увек има само две опције – или наизглед не исказује сва неопходна функционална обележја на вишим нивоима реченичне структуре (као у првом примеру са клитикама изнад), или када их исказује, исказује их без грешке (као у примеру б), не рачунајући ту мотивисане грешке које свакако показују да дете влада правилима морфолошког система матерњег језика. Да би такви граматични искази које деца опционо продукују били увек граматични, неопходно је, дакле, да од почетка постоји једнако комплексно знање о морфолошким, синтактичким и семантичким обележјима као и код одраслих компетентних говорника (в. Phillips 1995 о инфинитивима; Cardinaletti & Starke 2000 о клитикама; cf. и преглед с дискусијом у Guasti 2002: 103–150, et passim).

У наредном одељку детаљније ћемо размотрити посредне доказе за хипотезу о еквикомплексности и пуној компетенцији у усвајању језика које пружају истраживања усвајања клитика, као и њихове консеквенце за теорију рекапитулације у еволутивној и развојној психолингвистици.

3. Клитике као „прозор“ у језичку компетенцију

Када је о усвајању клитика реч, истраживања показују, с једне стране, знатне разлике између језика (Grohmann & Neokleous 2014; Pilar Larragaña & Gujjarro-Fuentes 2012; Radeva-Bork 2012; Torrens, et al. 2010; Varlokosta, et al. 2016) – током усвајања неких језика, наиме, не јављају се никакве посебности у вези са клитикама; док је код других језика присутна фаза њихове опционалне реализације.

То, међутим, не треба да чуди када се имају у виду како разлике у морфолошкој структури између самих језика о којима је реч, тако и типолошке разлике у самим граматичким (под)системима који се у различитим језицима називају општим термином „клитике“. Отуда су и међујезичке нестабилности у узрасту појављивања и времену матурације, опционости реализације, интерпретацији и току усвајања појединачних клитика сасвим разумљиве. Ипак, и међу њима се уочавају извесне универзалности, или барем јаке крослингвистичке тенденције – тако, истиче се да деца готово никада немају проблема с исправним позиционирањем клитика унутар клаузе (cf. Pierce 1992 за француски; Guasti 1993/1994; Schaeffer 2000 за италијански; Marinis 2000 за стандардни новогрчки; и др.), што на први поглед делује изненађујуће, будући да линеаризација клитика и архитектура клитичког низа у већини језика представљају веома комплексан домен интерфејса фонологије и реченичне прозодије, морфологије, синтаксе и реченичне семантике и прагматике, који макар одраслим говорницима у процесу усвајања другог језика може да ствара знатне потешкоће. Деца, међутим, могу да праве обилне грешке у погледу реализације клитика и њихове интерпретације, али када их продукују, и на најранијем узрасту, готово увек их продукују на одговарајућој позицији у клаузи и са свим специфичностима њихове дистрибуције и морфонолошке и прозодијске структуре. Тако је и положај клитика у говору деце и један од најважнијих дијагностика специфичних поремећаја у усвајању првог језика (в. Arosio, et al. 2014 за италијански; Gavañó 2012 за каталонски и уопште за друге романске језике; Jakubowicz, et al. 1998 за француски; Кашић & Борота 2003 за српскохрватски; Varlokosta, et al. 2014 за савремени грчки језик; и др.).⁵

Другим речима, исправно позиционирати клитике унутар клаузе мора уједно да значи и познавати сложени систем синтактичке деривације клитичког низа, међусобни редослед клитика унутар низа када их је више од једне, идиосинкратичка морфолошка и морфонолошка ограничења у могућим комбинацијама клитика, њихову прозодијску структуру, као и семантичка ограничења њихове употребе, нпр. аниматност (Cardinaletti & Starke, op. cit.). Осим тога, то уједно значи и познавати услове под којима се клитике никако не употребљавају, већ долазе маркиранији неклитички (јаки или слаби) облици заменице, нпр. у координацији, у фокусу и сл. (ibid.). У тзв. обрнутом Т или У моделу језичке структуре, где се претпоставља како фонолошка и семантичка (логичка) форма нису међусобно повезане, једини механизам који је у стању да својим деловањем у току деривације повеже цео овај комплекс информација о употреби клитика јесте синтакса, па је неопходно да деца, која не греше у продукцији клитика онда када их продукују, од самог почетка усвајања језика поседују једнако развијену компетенцију у синтакси као и одрасли компетентни говорници (ibid.: 184–186).

То, заједно са раним појављивањем првих клитика, говори у прилог хипотезама „пуне компетенције“ у морфологији и синтакси ране дечје клаузе. Убрзо

⁵ Контroversно, истраживања сведоче о изузетима у усвајању положаја клитика у кипарском грчком и галицијском језику. Нејасно је, међутим, у којој мери је у овим случајевима заиста реч о синтактичком феномену, а колико о феномену интерфејса са фонолошким или интерпретативним модулом, те у којој мери се можда ради о међујезичкој интерференцији у контексту јако билингвалних заједница какве су то кипарска грчка и галицијска, и сл. (в. у Tsakali 2014).

након што продукују прве, од почетка сасвим формиране и граматичне исказе с клитикама, деца, међутим, у неким језицима опционо почињу да изостављају објекатске клитике, док у другима редукују глаголску флексију или друга функционална обележја реченице. Без обзира, дакле, на конкретна функционална обележја која недостају у раним исказима у различитим језицима, њих не треба посматрати изоловано. Фаза изостављања клитика која карактерише неке језике структурно је паралелна фази „опционих инфинитива“ у другима (Schaeffer, *op. cit.*: 12–13 примећује да се структурни паралелизам који постоји између предикативне и детерминаторске фразе на тај начин огледа и у „дечјем језику“; као што је инфинитив неспецификација обележја глаголске флексије у предикативној фрази, тако је и опционалност реализације клитика неспецификација њему аналогног обележја референцијалности у оквиру детерминаторске фразе); с друге пак стране, она представља и део ширег феномена усвајања аргументске структуре, какво је нпр. и изостављање прономиналних субјеката (Huys & Wexler 1993). Све ове појаве лако су објашњиве и без позивања на „дечју синтаксу“ као посебан тип синтаксе у односу на језик одраслих; питање, дакле, није *да ли* деца познају граматичке категорије или не, већ *зашто* на овом узрасту често изостављају прономиналне или клитичке аргументе, глаголску флексију, граматичке речи и сл. категорије о којима поседују знање, односно зашто у својим исказима не реализују обележја финитности и референцијалности онако како то чине одрасли компетентни говорници.

Како то показују истраживања која синтетички приступају усвајању клитика и других реченичних аргумената и функционалних категорија (*cf.* Namann 2002; Powers & Namann 2000; Schaeffer, *op. cit.*), изостављање ових конституената, односно обрасци опционе реализације њихових функционалних обележја, пре свега референцијалности, у дечјем говору мотивисани су не синтактички, већ прагматиком – ослањањем на дискурс и модулларним развојем језичке компетенције у синтактичком и у прагматичком домену. Деца, наиме, нису мање компетентни и још неформирани, већ само *неискусни* говорници. С формалне стране, њихова језичка компетенција није мање развијена него компетенција одраслих говорника. И на најранијем узрасту, деца продукују једнако комплексне форме и поседују знање граматичких и лексичких категорија као и одрасли компетентни говорници. Она их, међутим, на другачији начин интерпретирају, јер је њихова прагматичка компетенција још неизграђена (нпр. ни за иронију и фигуративна значења уопште обично неће знати тек до после седме године живота, док проблем са усвајањем референцијалних значења на овом узрасту манифестују и лексички, хипер- или хипоекстензијом), и потребно је неко време – време матурације – да деца своју клаузу исправно мапирају и у односу на прагматичко-семантички интерфејс. Као и сви неискусни говорници, за то време ослањају се на дискурс, што омогућава и развој који пролазе од опционалности до облигаторности исказивања функционалних категорија и обележја унутар клаузе. Тај развој догађа се унутар прагматичке компоненте језика, а у синтакси се манифестује захваљујући интеракцији између прагматичког, синтактичког и лексичког модула, због чега „може да изгледа као да се развој догађа само у синтакси и у лексикону“ (Schaeffer, *op. cit.*: 9). У ствари, деца на овом узрасту не праве разлику између свог знања и знања које поседује саговорник (што одговара и „егоцентричној фази“ у Пијажеовој класификацији

когнитивног развоја), због чега и не исказују увек граматички референцијалност као одрасли говорници (ibid.: 121). Управо клитике јесу, због својих интерферираних морфосинтактичких и дискурских обележја, прворазредни материјал који потврђује ову хипотезу „невештог“ говорника (Tedeschi, op. cit.).

4. Закључци за теорију језичке еволуције

Тешко је, ипак, отети се утиску да су прагматички невеште структуре „дечјег језика“, попут нефинитних клауза, и структурно на неки начин атипичне. Скорашњи минималистички приступи синтакси истичу структурну примитивност „мале клаузе“, из које се синтактичким трансформацијама изводи „пуна“ предикативна клауза. На тој идеји заснива се и биолингвистичка стадијална теорија језичке еволуције (cf. Progovac 2009a; 2010a; 2015; в. тамо и другу цитирану литературу), по којој „мале клаузе“ јесу „живи фосил“ протосинтаксе, присутан у дечјем говору, као и афазизи, старим језицима попут праиндоевропског и класичних језика, те окамењеним изразима из лингвистичке праисторије – данас сложеницама с фразеолошким значењима (Progovac 2009b; 2010b); који еволутивно претходи развијеним клаузама савремених језика, и отуда представља хекеловски доказ еволуције – „карику која недостаје“. Према овој хипотези, први *homo loquens* није поседовао развијену синтаксу с могућношћу рекурзије, али јест поседовао језик. То је био језик „малих клауза“, без функционалних пројекција, из кога се касније развила комплексна синтакса природном селекцијом. Трагови су ове протосинтаксе и даље присутни, као „фосили“, у савременим језицима – у релативно мање комплексним и непродуктивним „малим“ клаузама и другим структурно дефектним конструкцијама.

Али, и овде је, по свему судећи, сасвим занемарен прагматички фактор. Отуда и невољност биолингвистике да се уочи функционална алтернативност и продуктивност оваквих синтактичких структура – наиме, процеси номинализације и деагентизације, морфосинтакса неличних глаголских облика и сл. представљају важно синтактичко и прагматичко средство граматикализације „малих“ клауза, чији је семантички садржај, а према томе и синтактичка структура, свакако већи него што то оне „споља“ откривају (Ивић 2005; Radovanović 1990). Пре свега, оне увек исказују одређени синтактички и семантички однос са матичном или координираном клаузом, због чега морају имати и барем неке више функционалне пројекције изнад лексичке глаголске фразе (Cardinaletti & Guasti 1995a; 1995b; Stowell 1995). Нефинитне клаузе често исказују падеж или су у саставу предлошко-падежне конструкције и често се слажу у φ -обележјима с матичном клаузом (cf. Miller 2002); врло често поседују обележја модалности или аспектуалности која не исказује финитна клауза; а ако долазе без облигаторне субјекатске контроле (као тзв. апсолутне конструкције у различитим језицима), онда поседују и субјекат унутар своје клаузе, итд. Тзв. мале клаузе, као једна врста нефинитних конструкција, која увек има предикациону или псеудопредикациону структуру, али јој недостају реализована обележја темпоралности, само се својом спољашњом формом разликују од финитних, „правих“ клауза, са којима, уосталом, често и алтернирају

у истим функцијама, нпр. као изричне допуне (cf. López 1994; Stowell 1982; Stump 1985; и др. о различитим типовима „малих“ и нефинитних клауза).

У том смислу, идеја о стадијалности синтактичке еволуције, развићем сложене синтаксе из протосинтаксе „малих клауза“, не чини се мање наивном него оригинална Хекелова идеја о стадијалности ембрионалног развоја. Као и Хекелов „биогенетички закон“, она представља увелике ламаркијанско схватање еволуције и врсту биолошког детерминизма (Stojković 2009; 2016) у теоријском, односно редукционизма у приступу самој грађи, у емпиријском погледу. Детерминизам се овде огледа у еволуционистичкој интерпретацији феномена који по свим својим карактеристикама припада културној, а не биолошкој сфери – синтактички и прагматички мотивисаним деривацијама у језику који је еволутивно већ формиран, без суштинских промена у самој његовој структури и саставу, већ једино у функционализацији расположивих елемената. С тим је повезан и редукционистички приступ грађи, који се овде огледа у непрепознавању сложености и варијабилности конструкција о којима је реч и њиховом механицистичком свођењу на један претпостављени „протосинтактички“ тип лексичке глаголске фразе, без развијене синтактичке структуре. Напротив, како се ради о конструкцијама које имају развијену типологију и сложену морфосинтаксу, семантику и прагматику, и њихова деривација мора да подразумева елабориране механизме реструктурирања и реанализе којима се компетентни говорници користе у циљу кондензације клаузе, и које, као што је то био случај и са клитикама, морају да познају како би их уопште продуковали. Дакле, уместо на прапочецима синтаксе, као њени ахисторични „атоми“, без разложиве структуре и функције, „мале клаузе“ се, као производ граматикализације, реструктурирањем клаузе, налазе управо на другоме крају – резултату синтактичке еволуције односно деривације.

Нема разлога да то исто не важи и за „инфинитивне клаузе“ које деца опционо продукују у једној етапи почетног усвајања језика. Будући да усвајају „већ организован говор“ (Вандријес, *ibid.*), и дечја употреба „малих клауза“, иако се јавља у контекстима у којима их не користе одрасли говорници, претпоставља владање истим синтактичким механизмима којима се оне генеришу и у језику одраслих (Phillips, *op. cit.*; и др.). Само је њихова прагматика и спољашња форма различита. Ако деца, наиме, поседују пуну компетенцију у синтакси, као и одрасли говорници, и њихова је опционална употреба „малих клауза“, онда, показатељ њиховог познавања синтактичких деривација; али то што деца у неколиким првим годинама живота не користе „мале клаузе“ на исти начин, у истим контекстима као одрасли – показатељ је њихове прагматичке незрелости, тј. неусклађености дечје клаузе на интерфејсу с прагматичким модулом (сл. и за пасив и друге конструкције тог типа деривације у различитим језицима, о којима је било речи у литератури). Хекеловска и социјалдарвинистичка теорија рекапитулације, према томе, која претпоставља да је рана дечја синтакса релативно мање комплексна од синтаксе одраслих, јер пролази кроз еволутивно старију „протосинтактичку“ фазу, не одговара у потпуности развојнојезичкој, као ни еволутивнојезичкој емпирији. У погледу структуре језика, деца *знају* исто што и одрасли говорници, и њихов језик је једнако комплексан као и сви други појавни облици људског језика; деца једино још *не умеју* тим знањем да се користе на исти, једнако вешт начин; због чега и препуштају реализацију одређених

морфосинтактичких обележја или читавих конституената (глаголске флексије, клитика које енкодирају референцијалност и слагање или глаголских аргумената уопште, и др.) опционалности, тј. контекстуалној (дискурсној) интерпретацији. Деца се, дакле, служе „меком“ или „слабом синтаксом“ о којој говори Аврутин, а која је једна од стратегија превазилажења ограничења паралингвистичке природе у говору. Наиме, у ситуацијама када функционални елементи клаузе, из различитих разлога, морају или могу да буду изостављени (нпр. у језику одраслих у одређеним дискурским ситуацијама, укључујући специјалне реченице и сл.; а исто тако и у „телеграфском говору“ афазичара или деце, итд.), они се, будући да нису исказани синтактичким средствима, надомешћују путем контекста (Avrutin 2004; 2006), што их не чини примордијалним нити заправо лишеним тих структура. Дакле, разлике између процеса усвајања језика (који можемо објективно емпиријски да посматрамо и опишемо) и еволуције језика у људској врсти (о којој тек можемо посредно и спекулативно да закључујемо) веће су него што међу њима уопште има икаквих сличности; макар у оквиру генеративне парадигме (в. табелу 1). У складу с тим, не само што детерминистичку теорију рекапитулације – тезу да језичка онтогенија подражава филогенију – треба одбацити, већ и о еволуцији језика не би требало уопште ни спекулативно било што закључивати по узору на процесе усвајања језика код деце.

еволуција језика (филогенија)	усвајање језика (онтогенија)
нема убедљивих доказа за <i>градуелност</i> ; сматра се да је језик (језички орган у ужем смислу, са особиним рекурзивности) еволуирао у једној изненадној мутацији, „великом скоку унапред“ (углавном према доминантним теоријама Чомског и др.; друге теорије, као Пинкер, Цекендоф, Корбалис, когнитивисти и др., заступају и градуалистички, адаптационистички приступ)	ток усвајања је барем у квантитативном смислу градуелан, будући да дечја продукција бележи лонгитудинални раст (у обиму вокабулара, у генерализацији конструкција и сл.); с тим су у складу и тзв. хипотезе матурације (Векслер и др.)
нема доказа за <i>стадијалност</i> ; сматра се да су све посведочене конструкције и варијетети људског језика формално и функционално еквивалентни (према доминантним, неадаптационистичким теоријама)	постоје одређене, универзалне етапе развоја (прелингвистичка фаза, етапе говорног развоја, фаза једне речи, фаза двочланих исказа итд.)
не постоје <i>културно условљене разлике</i> ; језик је у биолошком смислу еволуирао једнако за све људе, сви људи имају исту биолошку основу за развој језика (према готово свим теоријама језичке еволуције)	постоје разлике у току усвајања појединачних језика – нпр. код неких језика постоји тзв. фаза опционалних инфинитива, код других фаза изостављања клитика или прономиналних субјеката, а у неким не постоји ниједна од тих етапа (јер, не усваја се заправо никад језик <i>по себи</i> , увек се усваја неки конкретан језик); такође, велике су и индивидуалне разлике у току усвајања код различите деце

<p>еволуција језика је <i>goīaĥaj</i> из <i>īprošlosīi</i>, она се више не одвија у биолошком смислу; нису забележене никакве нове промене откако је језик, током палеолитске револуције, већ једном еволуирао у људској врсти</p>	<p>усвајање језика је увек изнова актуелан процес, који генерише промене у језику; свако дете, у нормалним условима, усваја матерњи језик, и то се догађа у сваком тренутку људске историје, готово увек и уз појаву индивидуалних и међугенерациских иновација у језику (Лајтфут)</p>
<p>еволуција језика је <i>īприродни goīaĥaj</i>, мутација која није била друштвено, телеолошки мотивисана – комуникација је највероватније тек последица језичке еволуције, а не њена сврха и циљ (углавном према доминантним теоријама; друге теорије, које еволуцију језика посматрају и као врсту адаптације, заступају и различите телеолошке приступе – такве су и све прототеорије еволуције језика из XVIII и XIX века, као и савремени когнитивистички приступи, нпр. Еванс)</p>	<p>усвајање језика такође има биолошку подлогу, али оно се одвија и уз снажан друштвени притисак за интеракцијом (усп. одсуство језика код „деце вукова“); деца у току усвајања продукују и велики број исказа који нису комуникативне природе („брбљања“ и др.), али ипак социјална интеракција у највећој мери мотивише и усвајање језика, тако да је нпр. развој комуникативне интенције важан фактор за усвајање језика још у прелингвистичком периоду (Пијаже и др.)</p>

Табела 1. Главне разлике између еволуције и усвајања језика.

Према томе, стадијални приступ синтактичкој еволуцији какав заступа Проговац (ор. cit.) не може се подржати ниједним од њених „спољашњих“ аргумената за теорију протосинтаксе – језичком онтогенезом (теоријом рекапитулације), говором афазичара, као ни фразеологијом (в. и критике у Воескх 2016 и Truswell 2016). Посебно није јасно какав је однос „протосинтаксе“, као претпостављеног ранијег слоја језичке еволуције, и историјске граматике, која припада културалној, а не биолошкој еволуцији – наиме, да ли је синтакса „малих клауза“ карактеристика еволутивних предака савременог човека или језика нама хронолошки блиских Праиндоевропљана, те класичних или модерних индоевропских дијалеката, међу које Проговац укључује и српскохрватске императивне сложенице и сложенице с опсеном лексиком, које су извесно новијег постања? Другим речима, ако је „протосинтакса“ доминирала у апсолутним и везаним конструкцијама класичних језика,⁶ или пак у неким конструкцијама савремених словенских и других индоевропских језика, које наводи Проговац, у којем тренутку повести се, онда, у њима догодио (ако се догодио) еволутивни „скок“ ка рекурзивности и комплексној синтакси? Или коезистирају све време рекурзивност с комплексном синтаксом и релативно мање комплексна, нерекурзивна „протосинтакса“, што је пак у несугласју с претпостављеном идејом о стадијалности синтактичког развоја? Коначно, да ли то оставља могућност да и данас постоје неједнако комплексни језици с „протосинтаксом“ (нпр. пирахан?), те да треба одбацити тезу о еквикомплексности

6 И за апсолутне конструкције класичних језика се зна да нису заправо наслеђене из праиндоевропскога, већ представљају паралелне, прагматички мотивисане *иновације* у свакоме од индоевропских дијалеката појединачно – управо граматикализацијом адвербијализованих „номиналних“ клауза (в. Holland 1986; с тамо цитираном литературом).

људског језика? Уместо спекулација те врсте, које не доприносе заиста расветљавању бројних нерешених питања језичке еволуције, већ их само додатно замагљују (Воецкх, *ibid.*), закључићемо овде опет једним, у многим аспектима и превазиђеним, али и даље вредним Вандријесовим упозорењем с почетака формирања научне психолингвистике, од пре скоро једног века, које у својој основи и данас звучи врло актуелно:

„Полазећи од идеје да у сваком језику постоје фундаментални делови које треба одвојити од каснијих вековина, од лингвистике се изражи да проучи различите слојеве и означи оне делове говора који су се први образовали. И лингвистика се понекад одважи да пружи одговор. Треба одговорено признати да ниједан одговор није сасвим ваљан. Метода која се настоји у кретању од познатога ка непознатом овде је недељиворна. Начела на којима почива развој језика које познајемо нису обавезно применљива и на језике којима говоре особе другачије менталности него што је наш. Проучавање језика показује да се развој говора не одвија путем логичких сукцесија, него да следи праволинијски пут. Погрешно би било сматрати да се план драматичке Пор-Ројала намећу од почетка људском духу као некакав оквир који је требало редом испуњавати уз постојеће кретање најпре.“

Осим тога, између знака и означене ствари, између језичке форме и садржине предстоје, никада не постоје природна веза, већ само веза силења околности“ (Вандријес, *op. cit.*: 22).

Литература

- Бошковић, Ј. (1871). Наука о језику и њезин задатак... *Гласник Српској ученој друштва* 12: 189–236.
- Вандријес, Ж. (1998). *Говор: лингвистички увод у историју*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Енгелс, Ф. (1946). *Улога рада при претварању мајмуна у човека*. Београд: Култура.
- Ивић, М. (2005). О „малим клаузама“ и сличним синтаксичким конструкцијама. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 48(1–2): 7–10.
- Кашић, З. & В. Борота (2003). Неграматичност и аграматизам у активном синтаксичком развоју. *Српски језик* 8(1–2): 439–455.

*

- Arosio, F. et al. (2014). Failure to Produce Direct Object Clitic Pronouns as a Clinical Marker of SLI in School-Aged Italian Speaking Children. *Clinical Linguistics and Phonetics* 28(9): 639–663.
- Avrutin, S. (2004). Optionality in Child and Aphasic Speech. *Lingue e Linguaggio* 1: 67–93.
- Avrutin, S. (2006). Weak Syntax. In Y. Grodzinsky & K. Amunts, eds., *Broca's Region*. Oxford: Oxford University Press, 49–62.
- Berwick, R. & N. Chomsky (2016). *Why Only Us: Language and Evolution*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Воецкх, С. (2016). Review of Ljiljana Progovac, *Evolutionary Syntax*, Oxford: Oxford University Press, 2015. *Journal of Linguistics* 52(2): 476–480.

- Borer, H. & K. Wexler (1987). The Maturation of Syntax. In T. Roeper & E. Williams, eds., *Parameter Setting*. Dordrecht: Reidel, 123–172.
- Borer, H. & K. Wexler (1992). Bi-unique Relations and the Maturation of Grammatical Principles. *Natural Language and Linguistic Theory* 10: 147–189.
- Cardinaletti, A. & M. Starke (2000). Overview: The Grammar (and Acquisition) of Clitics. In Powers & Hamann (2000): 165–186.
- Cardinaletti, A. & M. T. Guasti (1995b). Small Clauses: Some Controversies and Issues of Acquisition. In Cardinaletti & Guasti (1995a): 1–23.
- Cardinaletti, A. & M. T. Guasti, eds. (1995a). *Small Clauses*. New York: Academic Press.
- Clark, B. & R. Jackendoff (2010). Evolution of Syntax. In A. Barber & R. Stainton, eds. *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language and Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 204–211.
- Corballis, M. (2002). *From Hand to Mouth: The Origins of Language*. Princeton: Princeton University Press.
- Corballis, M. (2009). The Evolution of Language. *The Year in Cognitive Neuroscience* 1156: 19–43.
- Crain, S. et al. (2016). Language Acquisition from a Bilingual Perspective. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. In press.
- Dediu, D. & B. de Boer (2016). Language Evolution Needs Its Own Journal. *Journal of Language Evolution* 1(1): 1–6.
- Di Sciullo, A. M. & L. Jenkins (2016). Bilingualism and the Human Language Faculty. *Language* 92(3): e205–e236.
- Felix, S. (1987). *Cognition and Language Growth*. Dordrecht: Foris.
- Fisher, C. (2002). The Role of Abstract Syntactic Knowledge in Language Acquisition: A Reply to Tomasello (2000). *Cognition* 82: 259–278.
- Fitch, W. T., ed. (2016). *Psychonomic Bulletin & Review: A Special Issue on the Biology and Evolution of Language*. In press.
- Gavarró, A. (2012). Third Person Clitic Production and Omission in Romance SLI. In Pilar Larrañaga & Guijarro-Fuentes (2012): 79–104.
- Gould, S. J. (1977). *Ontogeny and Phylogeny*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Grohmann, K. & T. Neokleous, eds. (2014). *Developments in the Acquisition of Clitics*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Guasti, M. T. (1993/1994). Verb Syntax in Italian Child Grammar: Finite and Nonfinite Verbs. *Language Acquisition* 3: 1–40.
- Guasti, M. T. (2002). *Language Acquisition: The Growth of Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Haeckel, E. (1866). *Generelle Morphologie der Organismen...* Berlin: Georg Reimer.
- Haeckel, E. (1868). *Natürliche Schöpfungsgeschichte...* Berlin: Georg Reimer.
- Hamann, C. (2002). *From Syntax to Discourse: Pronominal Clitics, Null Subjects and Infinitives in Child Language*. Dordrecht: Kluwer.
- Hauser, M. et al. (2002). The Faculty of Language: What Is It, Who Has It, and How Did It Evolve? *Science* 298: 1569–1579.
- Hauser, M. et al. (2014). The Mystery of Language Evolution. *Frontiers in Psychology* 5/2014: No. 401.
- Holland, G. (1986). Nominal Sentences and the Origin of Absolute Constructions in Indo-European. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 99(2): 163–193.
- Hyams, N. & K. Wexler (1993). On the Grammatical Basis of Null Subjects in Child Language. *Linguistic Inquiry* 24: 421–459.
- Jakobson, R. (1968). *Child Language, Aphasia and Phonological Universals*. The Hague – Paris – New York: Mouton.

- Jakubowicz, C. et al. (1998). Determiners and Clitic Pronouns in French-Speaking Children with SLI. *Language Acquisition* 7: 113–160.
- Joseph, J. & F. Newmeyer (2012). ‘All Languages Are Equally Complex’: The Rise and Fall of a Consensus. *Historiographia Linguistica* 39(2–3): 341–368.
- Lewontin, R. (1998). The Evolution of Cognition: Questions We Will Never Answer. In D. Scarborough & S. Sternberg, eds., *An Invitation to Cognitive Science, Vol. 4: Methods, Models, and Conceptual Issues*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lightfoot, D. (1999). *The Development of Language: Acquisition, Change and Evolution*. Oxford: Blackwell.
- Lončarević, K. (2005). Da li je jezik urođen? *Filozofski godišnjak* 18: 87–140.
- López, L. (1994). The Internal Structure of Absolute Small Clauses. *Catalan Working Papers in Linguistics* 4(1): 45–92.
- Lust, B. et al., eds. (1994). *Syntactic Theory and First Language Acquisition: Heads, Projections, and Learnability*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Marinis, T. (2000). The Acquisition of Clitic Objects in Modern Greek: Single Clitics, Clitic Doubling, Clitic Left Dislocation. *ZAS Papers in Linguistics* 15: 260–283.
- Miller, G. (2002). *Nonfinite Structures in Theory and Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Moskovljević, J. (1998). Teorijsko-metodološki problemi u proučavanju ranog jezičkog razvoja. *Uporabno jezikoslovje* 5: 11–19.
- Munen, Ž. (1996). *Istorija lingvistike: od početaka do XX veka*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Newmeyer, F. & L. Preston, eds. (2014). *Measuring Grammatical Complexity*. Oxford: Oxford University Press.
- Oller, D. K. et al., eds. (2016). *Topics in Cognitive Science* 8(2)/2016 (Special Issue: New Frontiers in Language Evolution and Development): 349–513.
- Phillips, C. (1995). Syntax at the Age of Two: Cross-Linguistic Differences. *MIT Working Papers in Linguistics* 26: 325–382.
- Pierce, A. (1992). *Language Acquisition and Syntactic Theory*. Dordrecht: Kluwer.
- Pijaže, Ž. & N. Čomski (1990). *Teorije jezika, teorije učenja: debata između Žana Pijažea i Noama Čomskog*, pr. V. Polovina. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Pilar Larrañaga, M. & P. Guijarro-Fuentes, eds. (2012). *Pronouns and Clitics in Early Language*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Pinker, S. (1984). *Language Learnability and Language Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pinker, S. & P. Bloom (1990). Natural Language and Natural Selection. *Behavioral and Brain Sciences* 13: 707–784.
- Poeppel, D. & K. Wexler (1993). The Full Competence Hypothesis of Clause Structure in Early German. *Language* 69(1): 1–33.
- Powers, S. & C. Hamann, eds. (2000). *The Acquisition of Scrambling and Cliticization*. Dordrecht: Springer.
- Progovac, Lj. (2009a). Sex and Syntax: Subjacency Revisited. *Biolinguistics* 3(2–3): 305–336.
- Progovac, Lj. (2009b). Layering of Grammar: Vestiges of Proto-Syntax in Present-Day Languages. In G. Sampson et al., eds., *Language Complexity as an Evolving Variable*. Oxford: Oxford University Press, 203–212.
- Progovac, Lj. (2010a). Syntax: Its Evolution and Its Representation in the Brain. *Biolinguistics* 4(2–3): 234–254.
- Progovac, Lj. (2010b). Imperative in Compounds: Implications for Historical and Evolutionary Studies. In P. Karlik, ed., *Development of Language through the Lens of Formal Linguistics*. Munich: Lincom Europe, 137–145.
- Progovac, Lj. (2015). *Evolutionary Syntax*. Oxford: Oxford University Press.

- Radeva-Bork, T. (2012). *Single and Double Clitics in Adult and Child Grammar*. Frankfurt-am-Main: Peter Lang.
- Radford, A. (1988). Small Children's Small Clauses. *Transactions of the Philological Society* 86: 1–43.
- Radford, A. (1990). *Syntactic Theory and the Acquisition of English Syntax*. Oxford: Blackwell.
- Radovanović, M. (1990). *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Rizzi, L. (1993/1994). Some Notes on Linguistic Theory and Language Development: The Case of Root Infinitives. *Language Acquisition* 3(4): 371–393.
- Schaeffer, J. (2000). *The Acquisition of Direct Object Scrambling and Clitic Placement: Syntax and Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Schleicher, A. (1848). *Sprachvergleichende Untersuchungen: Zur vergleichenden Sprachgeschichte*. Bonn: H. B. König.
- Schleicher, A. (1863). *Die Darwinsche Theorie und die Sprachwissenschaft...* Weimar: Hermann Böhlau.
- Schleicher, A. (1865). *Die Bedeutung der Sprache für die Naturgeschichte des Menschen*. Weimar: Hermann Böhlau.
- Stojković, B. (2009). Darwinizacija psihologije: za i protiv. U H. Rouz & S. Rouz, prir., *Avaj, jadni Darwin!* Beograd: Clio, 335–349.
- Stojković, B. (2016). Biološki determinizam u društvenoj praksi. *Reč* 86/32: 95–109.
- Stowell, T. (1982). The Tense of Infinitives. *Linguistic Inquiry* 13: 561–570.
- Stowell, T. (1995). The Phrase Structure of Tense. In L. Zaring & J. Rooryck, eds., *Phrase Structure and the Lexicon*. Dordrecht: Kluwer.
- Stump, G. (1985). *The Semantic Variability of Absolute Constructions*. Dordrecht: Reidel.
- Tedeschi, R. (2007). Referring Expressions in Early Italian: A Study on the Use of Lexical Objects, Pronouns and Null Objects in Italian Pre-School Children. In S. Baauw et al., eds., *The Acquisition of Romance Languages: Selected Papers from the Romance Turn II*. Utrecht: LOT.
- Tedeschi, R. (2009). *Acquisition at the Interfaces: A Case Study on Object Clitics in Early Italian*. Utrecht: LOT.
- Tomasello, M. (2000). Do Young Children Have Adult Syntactic Competence? *Cognition* 74: 209–253.
- Tomasello, M. & K. Abbot-Smith (2002). A Tale of Two Theories: Response to Fisher. *Cognition* 83: 207–214.
- Torrens, V. et al., eds. (2010). *Movement and Clitics: Adult and Child Grammar*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Truswell, R. (2016). Book Review: *Evolutionary Syntax*, by Ljiljana Progovac. *Journal of Language Evolution* 1(2): 168–170.
- Tsakali, V. (2014). Acquisition of Clitics: The State of the Art. In Grohmann & Neokleous (2014): 161–187.
- Varlokosta, S. et al. (2014). On the Production of Direct Object Clitics in Greek Typical Development and Specific Language Impairment: The Effect of Task Selection. In Grohmann & Neokleous (2014): 188–211.
- Varlokosta, S. et al. (2016). A Cross-Linguistic Study of the Acquisition of Clitic and Pronoun Production. *Language Acquisition* 23(1): 1–26.
- Weissenborn, J. et al., eds. (1992). *Theoretical Issues in Language Acquisition: Continuity and Change in Development*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Wexler, K. (1994). Optional Infinitives, Head Movement and the Economy of Derivations. In D. Lightfoot & N. Hornstein, eds., *Verb Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 305–350.

Dorde Božović

RECAPITULATION THEORY IN EVO-DEVO PSYCHOLINGUISTICS

Summary: The paper presents an analysis of stadial biogenetic theories of syntactic evolution, whose basic presumption is the existence of proto-syntactic structures without predicative features and recursion at an earlier phase of language evolution. These theories are contrasted with the research on the acquisition of clitics, morphological features and sentence structure in developmental psycholinguistics, that focus on the pragmatic aspects of language acquisition. It is argued that the theories of proto-syntax and recapitulation in language evolution and development represent a type of reductionism in the empirical sense, and a type of biological determinism in the theoretical sense.

Key words: the biogenetic law, biolinguistics, language evolution, clitics – acquisition, small and non-finite clauses, grammar-pragmatics interface.